

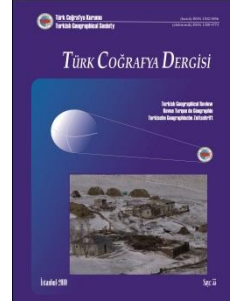
Türk Coğrafya Dergisi

http://www.tck.org.tr

Sayı 55: 25-33, İstanbul

Basılı ISSN 1302-5856

Elektronik ISSN 1308-9773

Hakemli Makale
Reviwed Article

Erzurum Palandöken Kayak Merkezindeki Son Kom Yerleşmesi: Beri Piri Komu

The Last Com Settlement in the Erzurum Palandöken Ski Center: Com of Beri Piri

İhsan BULUT^a ve Fatma ÖZDEMİR^b

a)Atatürk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü,
Erzurum
(ibulut@atauni.edu.tr)

b) Atatürk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Coğrafya Yüksek Lisans Programı
Erzurum
(idiil-volga@windowslive.com)

Geliş/Received : 14.04.2010
Kabul/Accepted: 29.12.2010

Sorumlu yazar/Corresponding author
(İ. Bulut) ibulut@atauni.edu.tr

ÖZET

Erzurum komların en çok bulunduğu il olarak bilinmektedir. Kırsal alanlarda olduğu gibi Büyükşehir Belediyesinin Palandöken belediyesi sınırları içerisinde bile komlar yer almaktadır. Şehirsel yaşam alanları ve turizm alanları ile iç içe bulunan komlardan biri de Beri Piri komudur. Bu bölgedeki komların büyük bölümü değerlendirilen arsalarını satmak suretiyle şehirsel ve turistik alanlardan uzaklaşmışlardır.

Anahtar kelimeler: Erzurum, Palandöken Kayak Merkezi, kom

ABSTRACT

Erzurum is known as a city to have the most koms. As in rural areas, the koms have taken the places in the borders of metropolition municipality. On of these koms which are inner to inner with urban life places and tourism places is Beri Piri kom. A great majority of these koms have been far away from recretional places and urban areas.

Key Words: Erzurum, Palandöken Ski Center, com

GİRİŞ

Komlar Türkiye iskân coğrafyasının üzerinde en çok durulmuş ve tartışılmış bir konudur. Ancak bu yerleşme şeklinin ne olduğu, hangi kır altı iskânına benzer veya farklı olduğu konum özellikleri, fonksiyonu, alansal özellikleri, geçici veya sürekli oluşu ile yetiştirilen hayvan türleri gibi özellikleri yönünden bugün bile müphem ve ciddi tartışmalara yer verecek durumdadır.

Bu çalışmada önceki çalışmaların ışığı altında Erzurum şehir merkezi ve Palandöken Kayak Merkezi sınırları içerisinde yer alan ve son örneklerden biri olan Beri Piri Komu incelemiştir. Çalışmamızın asıl amacı bu kom yerleşmesinin coğrafi yönden etüdü olmakla beraber, Turizm çevre etkileşiminin mekânda yarattığı somut değişimleri de ortaya koymaktır. Ayrıca Doğu Anadolu'da yaygın olan kom yerleşmelerimizden birini daha ayrıntılı olarak etüt ederek

kom gerçeğine daha doyurucu ve bilimsel kimlik kazandırmaktır.

Bu bölgedeki çok sayıda kom yerleşmesi turizme ve şehirleşmeye yenik düşerek bu bölgeden uzaklaşmışlardır. Yakın bir gelecekte bu kom yerleşmesinin de bu bölgeden uzaklaştırılacağı ihtimal dâhilindedir. Bölgemizdeki komlar ile ilgili az sayıdaki çalışma Özey (1991) ve Koday (2002)'a aittir.

Komlar ülkemiz genelinde yaygın olmakla beraber farklı adlar ve özelliklerle tanıtılmıştır. Bir yönüyle ağillara, diğer yönüyle damlara ve çiftliklere benzetildiği çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bu yüzden kesin ve doyurucu net bir tanıma henüz ulaşamamıştır. Bunun nedeni farklı yer şekilleri, iklim, hidrografik özellikler ve bitki örtüsü gibi doğal şartların farklılıklar göstermesi ile yetiştirilen hayvan türleri, konut şekilleri ve malzemeleri ile faaliyetin geçici ve

sürekli oluşunun bölgesel olarak farklılıklar göstermesidir. Nitekim bazı araştırmacılar kısmen damlara (Yücel, 1987: 61–69; Göney, 1974-76: 73-80; Göney, 1974-77: 129-134), ağıllara, mezralara (Saribeyoğlu, 1951: 37-38; Alagöz, 1941: 155-156 ve Emiroğlu, 1971: 159-160) ve hayvan çiftliklerine (Tunçdilek, 1967: 129–132) yakın tanıtmışlardır. Hatta bu araştırmacı komu bir bakıma hayvancılığın kışlağı olarak geçici yerleşme olarak tanıtmıştır. Erinç ve Tanoğlu komları ziraat ile birlikte hayvancılık yapan bir veya birkaç aile tarafından kurulmuş, bir veya birkaç haneli küçük bir yerleşme oldukları, adını kurucusundan aldıklarını ifade ile, mesken sayıları sınırlı kalmak şartıyla, bir köyden ayrılmış, fakat bu köy ve kasabaya bağlı kalan oturalı komları bir mahalle, köye bağlı olmayıp, yılın belli bir kısmında yerleşilen komları da, yayla veya kışla gibi yarı göçebe yerleşme şekli olarak adlandırmak gerektiğine işaret etmektedirler (Erinç, 1953: 87-97; Tanoğlu, 1954: 1-33). Kuşkusuz bu tanımlardaki ortak payda hayvancılık faaliyetleri ile bu faaliyetin köyden uzak köye bağlı, az miktarda da ekme biçme faaliyetlerine yer vermeleridir. Ancak bu faaliyetleri belli bir bölge, belli bir yükselti, belli bir konum ve tipe sokmak mümkün değildir. Yine de Sözer bölge komlarını en açık şekilde tarif edip, sürekli oluşlarını vurgulayarak diğer geçici yerleşmelerden ayırt edilmesi gerektiğine işaret etmiştir (Sözer, 1972: 23–24). Özey, bölge komlarından ikisini bütün yönleri ile benzer özellikler tespit ederek incelemiştir (Özey, 1991: 122–123). Bu konudaki en yeni çalışmayı Hınıs ilçesinde yapan Koday komlarının bazılarının geçici olduğu gerçeğine işaret etmektedir. Kom yerleşmelerinin ortaya çıkışını hazırlayan doğal çevre koşulları, fonksiyonel özellikleri ve meskenlerini incelemiştir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinden bahsetmiştir. Dolayısıyla farklı bölgelerden ziyade aynı bölge komlarında bile yetiştirilen hayvan türlerinin yöreden yöreye değiştiğine ışık tutmuştur (Koday, 1998: 357–382). Komları az da olsa ekip dikme faaliyetlerinin söz konusu olduğu, hemen bütünüyle hayvan beslenen münferit tarım işletmeleri olarak da yorumlanmıştır. Mezra ve yaylalardan ayrılan yönünün ise her komun ev ve eklentilerin bir arada fakat yaylalar ve mezralarda olduğu gibi başka ailelerin komlarının(mesken grubu) belirgin şekilde bir birinden uzak olduğu belirtilmektedir (Doğanay, 1997: 293). İç Anadolu bölgesinde ise köm adıyla bilinen bu yerleşmelerde küçükbaş hayvan beslendiği, köye yakın, kışın sürekli, yazın kısmen terk edilen, zamanla köylere dönüşen kırsal yerleşmelerdir. Nitekim Yozgat şehir merkezinin 4 km doğusundaki Köçekkömü köyü bunlara en iyi örneklerden biridir.

Bütün bu araştırmacılar tarafından edinilen bilgiler ve gözlemlerimiz doğrultusunda Beri Piri komunun tanımını şu şekilde yapmak mümkündür. Erzurum şehir merkezinin 7 km kadar güneyinde, Kayakyolu mahalle muhtarlığına bağlıdır. Mülkiyeti 4 kardeşe ait tarım ve otlak alanları olan, büyükbaş hayvan yetiştirilen, buğday ve arpa gibi ürünlerin az miktarda ekme biçme faaliyetinin olduğu, 1960'larda Tekman'dan gelmiş aynı sülalenin 6 kadar meskeninin ve eklentilerinin oluşturduğu devamlı oturalan bir kırsal yerleşme ünitesidir.

Beri sözcüğü hayvancılıkla ilgili olup evcil hayvan sürüsünün bir araya toplanmasına denilmektedir. Pir ise komun

eski sahibi olan yaşlı bir ninenin ünvanı olarak bilinmektedir. Komun adı Pir Nine'nin koyun sürüsü topluluğu anlamına gelen Beri Piri olarak süre gelmiştir. Her ne kadar gerçek olduğu bilinmemekle birlikte ninenin hayvan sayısının fazla olduğu ve komda üretilen sütün şehre kadar bozularla mandıralara lor, peynir ve tereyağı yapılmak üzere ulaştırıldığı rivayet edilmektedir. Yöredeki eski komların çokluğu ve hayvan zenginliği ve bölgenin ürettiği ve dışarıya sattığı ürünler göz önüne alındığında bunun imkan dahilinde olduğu düşünülebilir.

BERİ PİRİ KOMU

Konum Özellikleri

Beri Piri Komu Palandöken Dağlarının en yüksek noktası olan Büyük Ejder Tepesi (3176 m) kuzeyinde Erzurum'u Tekman ve Hınıs'a kestirme olarak bağlayan Tekman Boğazı denilen mevkide, kuzeye akışlı Karnıyarık Deresi (Ejder deresi de denir) Vadisi'nin doğuya bakan vadisinin hafif eğimli taraça düzlüğü ile vadi tabanı arasında kurulmuştur (Şekil 1 ve Fotoğraf 1). Erzurum şehir merkezine yaklaşık 7 km mesafede olan kom yerleşmesine Gondol lift idare merkezine kadar asfalt yolla ulaşılmaktadır. Bu konumdan itibaren 1,5 km'lik arazi yoluyla ulaşılan koma kış mevsiminde dere yatağı ve yol güzergâhının pistlere dönüşmesi nedeniyle Dedeman oberj ve oteline kadar taşıtlarla, bu konumdan itibaren de 1 km yaya olarak ulaşılır.

Doğal Çevre Özellikleri

Erzurum ovasını güneyden çevreleyen Palandöken Dağları bu kesimde genelde volkanik formasyonlara yer verir. Çoğunluğunu bazalt ve andezitlerin oluşturduğu litolojik yapıda yer yer serpantin ile temsil edilen ofiyolitlere de rastlanır. Sahada sarp yamaçlar ile aşınım düzlükleri yer alır. Dağlık alandan ovaya geçiş kuzeyden faylarla kademeli bir şekilde olmaktadır. Dağlık alanın etek kesimlerinde kuvvetli rölöf enerjisi nedeniyle eğimli birikinti konileri ve bunların birleşmesinden meydana gelen birikinti yelpazele-ri oluşmuştur.

Şekil 1. Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası
Figure 1. Location Map of Research Area

Sahanın en yüksek noktasını Büyük Ejder Tepesi oluşturur. Bu noktanın kuzeyinden kaynakları alan Ejder Deresi (Karnıyarık Deresi) vadisi kom yerleşmesi için kışın oldukça kuytu ve korunaklı bir ortam sunmuş yazın ise sulak ve çayırarla kaplı yeşil bir otlak imkânı hazırlamıştır. Eğimli yamaçlar, dar ve derin vadiler bu dağlık alandaki başlıca yer

şekillerini oluştururlar. Zirvelere doğru buzul nüveleri dik-kati çeker. Aşırı soğuma ve ısınmanın etkisiyle şiddetli fiziksel parçalanma ve eğim değerlerinin yüksekliği yer yer vadi içlerine doğru taş akmaları, yamaç döküntüleri ve kayşatlar oluşmasına neden olmuştur.

Fotoğraf 1. Kom Eğerli tepesinin doğu yamacında akarsu ve Tekman yoluna yakın bir konumda kurulmuştur.

Photo 1. Kom is located on the eastern skirt of Eğerli Hill, by the river and near Tekman Road.

Hava tipleri ve coğrafi faktörlerin etkisinde şekillenen Erzurum ve çevresinin iklimi, şiddetli kış soğumaları ve yazın fazla ısınmaları, kararsız basınç şartları, buharlaşmanın yüksekliği ve güney sektörlü rüzgârların hâkimiyeti ile karakterize edilmektedir. Bu anlamda yağışların ilkbahar ve yaz başlarında toplandığı, yaz mevsimi ve sonbaharın ilk ayı hariç kar yağışların görüldüğü, ovada yarı kurak, dağlık yüksek kesimlerde ise yarı nemli ve nemli soğuk iklim şartlarının hüküm sürdüğü özellikler taşımaktadır.

Erzurum ve çevresi sıcaklık rejimi yönünden termik genliğin fazla olduğu orta kuşağın karasal rejim tipine girer. Yazın en sıcak ay Ağustos (19,6 °C), kışın en soğuk ay Ocak (-8,6 °C) aradaki fark ise 28 °C kadardır. Temmuz ve Ağustos ayları dışında don olayına rastlanır. Yıllık yağış tutarı ortalaması 456 mm kadar olan Erzurum'da yağış rejiminde de karasallığın egemen olduğu görülür. Yağış tipi geçiş mevsimlerinde ve yazın konveksiyoneldir. Ocak ayından başlayarak ilkbahara doğru yağış miktarları artar ve mayısta maksimuma ulaşılır. Mayıstan itibaren giderek azalan yağışlar Ağustosta minimum düzeye iner. Sonbaharda yaza göre tekrar artan yağışlar ekimde düşük değerler göstermesine rağmen ikinci maksimuma ulaşır. Kışa doğru ise kararlı hava kütleleri ve basınç şartları (Sibirya YB) nedeniyle yeniden düşer. Kar yağışları ekim sonundan itibaren başlar Mayıs başlarına kadar devam eder. Bazı yıllar yağışlar daha erken başlayıp daha geç biter. Aralık ve Marta arasındaki dönemde tamamen yerler karla örtülüdür.

Şüphesiz Erzurum ovası için söz edilen bu iklim özellikleri ve elamanlarını çalışmamıza konu olan kayak merkezinde daha şiddetli ve erken başlayıp geç sona ereceği muhakkaktır. Çünkü hem yükseltinin fazlalığı hem de kuzeye bakışlı bir alanda olması gibi bakı dezavantajı ilk ve son kar yağışı tarihlerini, kar yağışlı günler sayısı, kar kalınlığı ve kar

örtülü gün sayısı ile donlu günler ile sıcaklık değerleri açısından olumsuzlaştırmaktadır.

Palandöken Dağları ile söz konusu kom ve çevresinin bitki örtüsü sub-alpin ve alpin bitkilerden oluşur. Hayvancılık açısından önemli olan bu bitkiler ve çayırklar haziran sonlarına doğru kar örtüsünün kalkmasıyla birlikte yeşermeye başlar, birkaç hafta içerisinde çiçeklenir, temmuz ayı başlarında da verimli otlaklara dönüşür. Otlaklardan kar yağınca kadar yararlanılmaktadır (Atalay, 2002: 175). Yumak otları, kekik, yavşan, geven türleri, sığırkuyruğu, üçgül, yabani yonca gibi türlerin geniş katılımı olduğu vejetasyon oldukça gür ve bol çeşide sahiptir. Vejetasyon dağlık alanda yükseltiye bağlı olarak kademelenme ve zirvelere kadar yayılış gösterir. Yani dağın etek kısımlarında bitkiler çiçek açmış olgunlaşırken orta kesimlerde çiçeklenme henüz başlama safhasında zirveye yakın ise bitkiler henüz yeşerme evresindedir. Yaklaşık 1000–1300 metrelik dikey mesafede bir ayı aşkın bir gecikme söz konusudur. Bu da otlatma açısından bir avantajdır.

Beşeri Çevre Özellikleri

Kom ve arazileri Palandöken kayak merkezi içerisinde kalmıştır. Daha aşağı konumlardaki komlar turistik tesislere çok yakın olduğu için taşınmış, arazilerini satmış olup, komların yerinde otel ve diğer tesisler kurulmuştur.

Turizmle çevre değişmesine ve çevre üzerindeki baskısına en güzel örneklerden biri de bu bölgedeki kom yerleşmelerinin yok olmasıdır. Özellikle 1980 sonrasında Yenişehir semtinin toplu konut alanı olarak yerleşmeye açılması ve 1990'dan itibaren gelişen kayak turizmi ile Kayak Yolu adıyla yeni bir yerleşim alanının doğması ve bu semtin bu gün de oteller bölgesine kadar gelişmesiyle sonuçlanmıştır.

Palandöken Kayak merkezinin bugünkü manzarası aslında Erzurum'da ilk kayak sporunun başlangıcına dayanmaktadır. İlk defa II. Abdulhamit zamanında kayaklı muharip Rus askerlerinden etkilenerek Türk orduları içinde de kayak öğretimi benimsenmiştir. Erzurum'un işgali sırasında kayaklı birlikler yüksek hareket kabiliyeti neticesinde önemli yararlılıklar göstermiştir. İlk askeri kayak eğitim birliği merkezi bugün de Olimpiyat Kayakla Atlama kulelerinin bulunduğu Büyükkiremitlik tabyası (2045 m) üzerinde başlatılmıştır (Doğanay, 1989: 173-177; Doğanay ve Doğanay, 2005: 153-159). 1938 yılında bugünde önemli bir kayak merkezi olan Laleli askeri bölgesine taşınan birliğin faaliyetleri ile sürdürülen kayak sporu, 1969 yılından itibaren sivililerin de ilgisiyle Palandöken dağlarına kadar yayılmıştır. İlk defa mekanik telesiyej motor dairesi binası ile başlayan yapılaşmayı, Beden Terbiyesi Eğitim ve Dinlenme Tesislerinin yapılması ve öncelikle kamuya ait misafir haneler, buna eşlik eden son zamandaki özel sektör yatırımları kayak merkezindeki bugünkü görünümün oluşmasına yol açmıştır. Dolayısıyla 1970'li yıllara kadar şehir merkezinin hemen güneyindeki 2000-2050 m yükselti alanlarda kısa mesafeli pistlerde askeri amaçlarla başlayan kayak turizmi ve sporu bu tarihten sonra 1990'lara kadar sivillerinde artan ilgisi ve Türkiye'de gelişen kış turizmi bilinciyle yerelden Ulusal boyuta ulaşmıştır. 1990'lı yıllarla beraber etkili tanıtım, tesisleşme, ulaşım ve konaklama imkânlarının artırılması ve

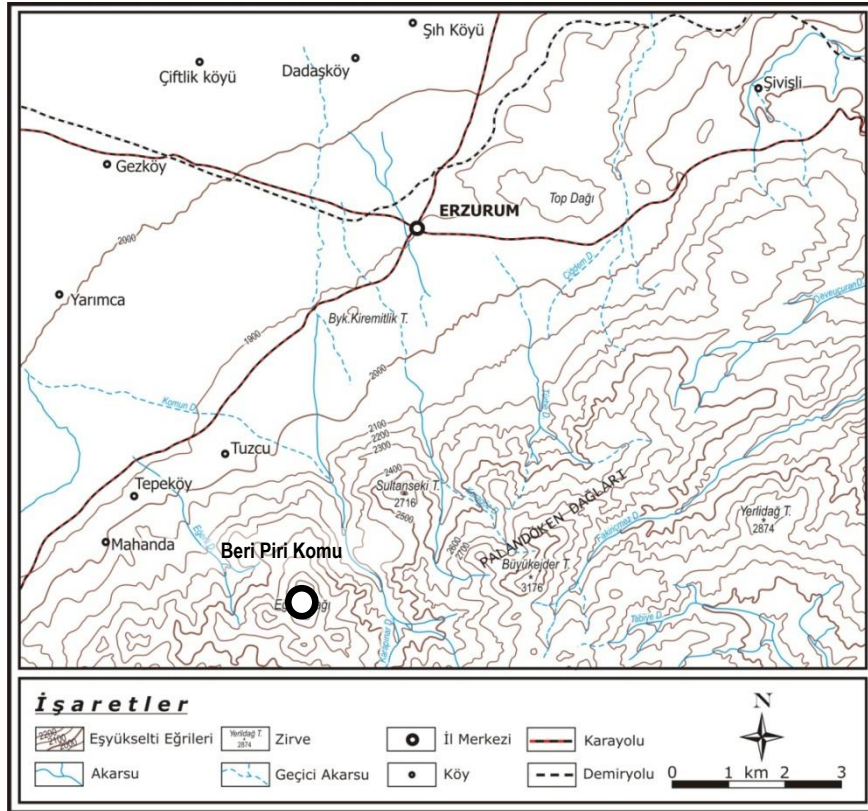
standartlarının yükseltilmesi ile dünyada gelişen siyasi ve ekonomik değişmelerle uluslararası bir niteliğe kavuşmuştur.

Kuşkusuz bu gelişmeler Palandöken kayak merkezinin sahip olduğu kar kalitesi, karla örtülü gün sayısı ve kar kalınlığı gibi iklimatik şartlar ile her türden kayak sporu disiplinine uygun yarışların yapılmasına olanak sağlayan eğim, bakı ve topografik koşullara sahiptir. Ulaşım kolaylığı, tesis zenginliği ve Büyük bir nüfus barındıran, bölgesel merkez özelliği bulunan bir şehrin varlığı ile kayak sporunun ülkemizde ilk geliştiği merkezde yer alma gibi beşeri şartların sağladığı avantajın bir sonucudur. Gerçekten de şehir merkezinin hemen güneyindeki az eğimli kısa mesafeli yamaçlarda oluşmaya başlayan kayak sporu alanları, Palandöken eteklerine oradan da zirveye uzanan hızlı bir genişleme kat etmiştir. Dikey yöndeki genişleme yatay yönde de gözlenmiş Konaklı ve gez yaylasına doğru genişlemiştir. Konaklı bölgesine yapılan tesis ve düzenlemelerle pist uzunlukları ikiye katlanmış ve taşıyıcı lift, telesiyej sistemi ile taşıma kapasitesi 10000 kişi/saate yaklaşmıştır. Profesyoneller ve snowboard tutkunları için Ejder Tepe'den itibaren dağın bütün kuzey yüzeyi pist haline gelmektedir.

Komda sürekli kalan üç ailenin toplam 35 nüfusu tespit edilmiştir. Yazları gelenlerle birlikte nüfusun 50'yi bulduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu nüfusun eğitim ve sağlık hiz-

metleri Erzurum'daki kurumlardan sağlanmaktadır. Okul dönemlerinde ev kiralarak çocuklara öğrenim olanağı sağlanmaktadır. Kom sakinlerinden iki çocuk lisanslı milli kayakçı olma başarısı elde etmişlerdir. Kuşkusuz bu gelişme kom yerleşmesinin söz konusu kayak merkezi içerisinde olmasının bir sonucudur. Bir diğer etki ise kom sakinlerinin meskenlerinin yanında bir kafeterya oluşturma çabaları ve turizmden gelir elde etme düşünceleridir. Ancak bu konuda herhangi bir başarı sağlanamadığı saptanmıştır.

Yerleşme Ejder Deresi yatağının batısında (solunda) Eğerli Tepesinin kuzeydoğu eteklerinde, Sultan Sekisi Tepenin doğuya bakan yamacında hafif eğimli bir seki düzlüğü üzerinde birbirini görebilen meskenlerce çevreye hâkim bir konumda kurulmuştur. Yerleşmeyi oluşturan unsurlar evlere bitişik tandır, ahır, samanlık ile evlerin yakınında ot yığınları (taya) ve tezek yığınlarından (kalak) oluşmaktadır (Şekil 2 ve Fotoğraf 2). Kuruluş yeri dereden ve dağlık alandan nispeten uzak düşünülmüştür. Kuşkusuz bunda en büyük etken taşkından ve çığdan korunma düşüncesidir. Ancak yola yakınlık ulaşım avantajı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Kom sakinlerinin çevreye ve afetlerden korunmaya karşı sergiledikleri bu duyarlılığı kamuya ait ve turistik tesislerin yer seçiminde görmek mümkün olmamıştır.

Şekil 2. Araştırma Sahasının Topoğrafya Haritası
Figure 2. Location Map of Research Area

Fotoğraf 2. Komun genel görünüşü
Photo 2. General view of kom

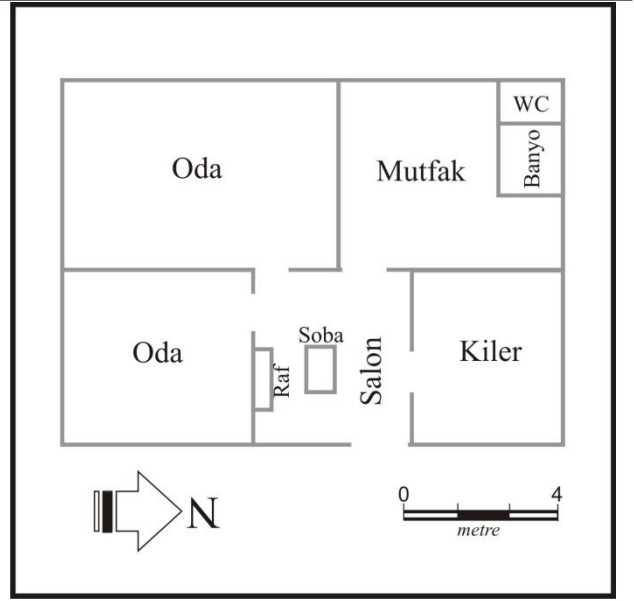
Koma ait meskenler kalın taş duvarlı ve pasin örtü denilen geleneksel inşa tarzına ve iç donanımına sahiptir. Havalandırma ve aydınlatma yörede baca denilen yani tavandan bırakılan pencere ile sağlanmaktadır. Pencere güneye dönük ve sürekli gün ışığını görecektir şekilde yapılmıştır. Basit fakat ilkel olarak değerlendirilen bu küçük ayrıntı bile Anadolu konut geleneğinin en ilkel olanlarında bile doğadan yararlanma ve olumsuz doğal koşullarının insan lehine nasıl etkisiz hale getirildiğinin en çarpıcı örnekleridir (Şekil 3 ve 4; Fotoğraf 3 ve 4).

Aile konutu çoğunlukla ahıra bitişik, ahır ise bir taraftan samanlık (merek) ile irtibatlıdır. Aile konutu planları nüfus sayısına bağlı olarak değişmekle birlikte iki oda bir salon ve mutfak ile kilerden oluşmaktadır. Mutfak bir köşesinde banyo ve tuvalet şeklinde bölmelere de sahiptir. Salon sobanın bulunduğu mekân olduğu için uygun bir köşesinde oluşturulan raf sayesinde pişirme ve yemek yeme mekânı olarak da kullanılmaktadır.

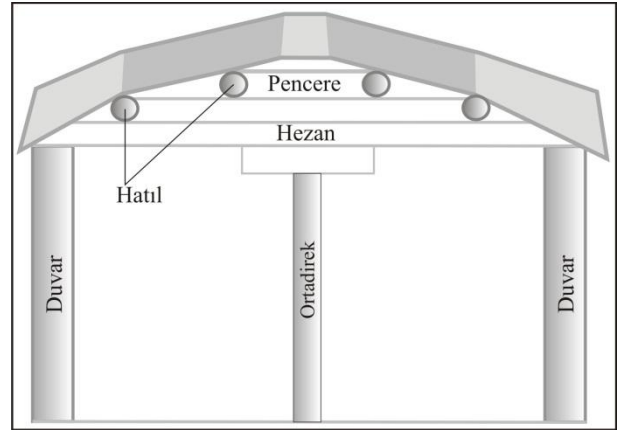
Fotoğraf 3. Ramazan Seylan'a ait kom evi ve eklentileri. Kafeterya olarak düşünülen konut diğerlerinin aksine betonarme, demir kapı, izolasyonlu pencere ve sac örtülü çatıya sahiptir.

Photo 3. The house of Ramazan Seylan and other attached buildings. The dwelling, which was thought to be a Cafeteria, has reinforced concrete, iron gate, isolated windows and metal sheet covered roof unlike the others.

Şekil 3. Çatısı eğimli balıksırtı şeklinde pasin örtü, pencere tavanda güneyi görecektir şekilde, örtü malzemesi kesilmiş toprak çim veya turbadan oluşan orta gelirli Ramazan Seylan'a ait kom evi.

Figure 3. Kom house which belongs to Ramazan Seylan, having middle income. The house consists of a diagonal Pasin cover with a leaning roof, soil turf or tourbe, cut as a covering material in such a way that faces South at the window roof.

Şekil 4 Komu oluşturan meskenlerin duvar çatı, pencere ve örtü ilişkisini gösteren şematik kesiti (ölçeksiz). Duvar kalınlıkları 80-90cm, çatıdaki toprak örtü 45-50 cm kadardır.

Figure 4. The schematic clipping showing the wall, roof, window and coverage relationship in the dwellings which make up Koma (not scaled). The thickness of the walls is about 80-90cm and the soil coverage on the roof is about 45-50 cm.

Çatı kalınlığı samanlık ve ahırlarda da fazla olmasına karşın evlerde kar ve yağmur suyunu sızdırmayacak şekilde daha muntazamdır. Ahır ve samanlıkların çatıları gür bir bitki ile kaplıdır.

Ahırlar genellikle karşılıklı iki duvarında kürün veya müsürlük denilen yemliklerin yer aldığı, orta ve kenarlarında direkler üzerine oturtulmuş çatı ile tabanı genellikle beton veya yassı taşlar döşenmiştir. Birbirine sırtları dönük olarak sıralar halinde bağlanan hayvanların gübrelerinin kolayca toplanabilmesi için ahırın tam ortasına denk gelecek şekilde çukur bir kanal oluşturulmuştur (Şekil. 5, Fotoğraf. 5).

Kuru ot yığınları ve kalak denilen tezek yığınları kom yerleşmelerinin olmazsa olmaz görünülerindedir. Ot yığınlarının ve tezleklerin hacmi hayvan varlığının büyüklüğünü

belirttiği gibi ağır ve uzun geçen kış dönemine de işaret etmektedir (Fotoğraf. 2).

Fotoğraf 4. Ev ve eklentilerin üzeri pasin örtüsü denilen çatı biçimiyle içerden hafif şekilde eğimlendirilerek örtülmüş, pencerelere de bu çatıda yer verilmiştir.

Photo 4. The upper surface of the house and the attachments are covered from inside with a roof style called Pasin cover by slightly beveling and there is space on this roof provided for the windows, too.

Temel ekonomik faaliyetin büyükbaş hayvancılık olduğu komda 3 ailenin toplam 60 kadar hayvanı bulunmaktadır. Hayvanlar bölgenin yerli doğu kırmızısı cinsinden ziyade, daha çok et ve süt verimi yüksek melez ve kültür ırkı sığırlardan oluşmaktadır (Fotoğraf 5). Hayvanlardan elde edilen süt ve diğer süt ürünleri ailelerin ihtiyacını karşıladıktan sonra yerel pazarlarda satışa sunulmaktadır.

Kom sakinleri tükettikleri gıdalarının önemli bir bölümün kendi ürünlerinden sağlamaktadır. Ekmeklerini tandırlarda lavaş ve top ekme olarak kendileri imal ederler. Ancak pek çok gıda ve ihtiyaç maddesini de Erzurum kent merkezindeki marketlerden karşılamaktadır.

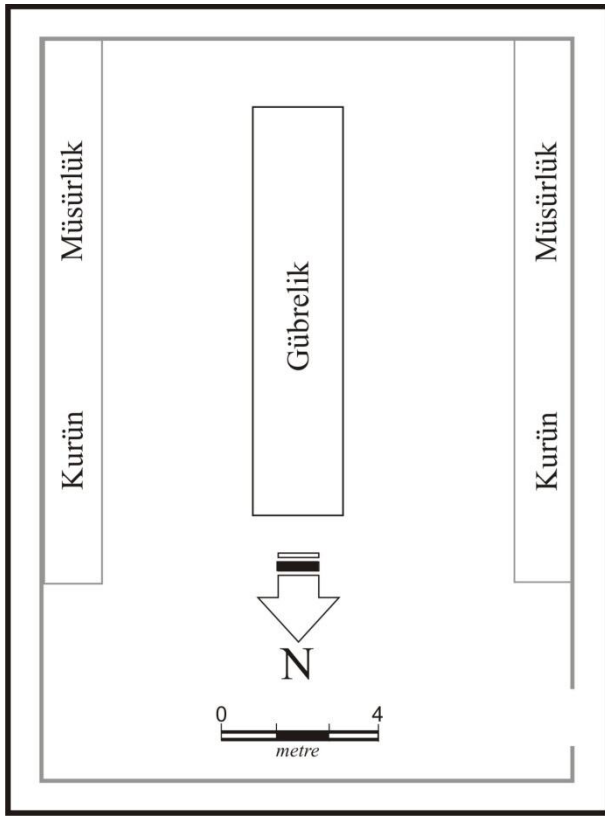
Komda ekme biçme faaliyetleri ailelerin ihtiyacına yönelik sürdürülmektedir. Komda bulunan traktör ve ekipmanı hem önemli bir ulaşım aracı hem de ekme biçme ve hasat işlerini gerçekleştirmede ailelerin işlerini kolaylaştırmaktadır.

Fotoğraf 5. Ahırda beslenen sığırlar
Photo 5. Cows in the stable

Beri Piri Komu yaklaşık 14 km. lik Güney kayak pistinin hemen batı kenarında zor pist olarak bilinen D pistiyle birleştiği eğimin azaldığı amatörler için yorgunluk belirtisinin arttığı ve yatarak kar üstünde dinlendikleri bir konum-

dadır. Bu yönüyle turizmle iç içe bir nostaljik ve kültürel yaşam alanıdır. Yörede tek ve son örnek kom olarak kalmıştır. Kültürel öge olarak korunması, geleneksel yerleşme, etnografik unsur ve vernakül kültür olarak tanıtılması gerekmektedir. Bu özellikler değerlendirilerek doğal yapıyı bozmayacak Tibet çadırı, Kızılderili çadırı gibi 3-4 er kişinin oturabileceği çay kahve veya yöresel dürüm, gözleme fast food türü ikramların yapılabileceği kısa süreli dinlenme ortamları oluşturularak, kom sakinleri kış mevsiminde de aile ekonomisine ve geleneksel turizme katkıda bulunabilirler. Yapılacak tanıtım, yöresel yemekler(kavurma, kete, peynir dolması, mantı vs.), bu fantastik mekânlar sayesinde, atlı kızak turları, kom yaşamını paylaşım ve tanıtımı (inek sağımı, hayvan beslenmesi ve bakımı) gibi etkinliklerle kom sakinlerine turizmden sınırlı da olsa gelir sağlanması düşünülebilir. Bu etkinliklerle kayak turizminin kültür turizmiyle bütünleşmesi ve etkinliklere başka bir boyut ve zenginlik katılması mümkün olacaktır.

Şekil 5. Kom yerleşmesindeki ahırların planı her iki tarafta hayvanların bağlandığı müsürler yer almakta, ortada hayvan dışkıların biriktirildiği gübrelik, bulunmaktadır. Ahırların da pencereleri tavanda yer almaktadır.

Figure 5. The plan of the stalls located in Kom accommodation. On both sides there are mangers where animals are kept and in the middle there is a dunghill where the shits of the animals are collected.

SONUÇ

Bu güne kadar varlığını sürdürmüş olan komun 2011 Üniversiad Kış Oyunlarına ve daha sonraki sportif organizasyonlara tanıklık edeceği, folklorik bir unsur olarak korunacağı anlaşılmaktadır. Yetkililerin kanaatleri de bu doğrultudadır. Zaten turizmin ve sportif organizasyonların amacı da

doğaya ve kültürel ortama saygılı şekilde faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, yerel ve ulusal kültür unsurlarının tanıtılması olmalıdır. Bu anlamda adı geçen kom aslına sadık kalınarak, gerekli düzenlemelerin ve hijyenin sağlanması koşuluyla, çeşitli yörelerimizdeki folklorik yörük çadırlarımız, yayla evlerimiz, bağ evlerimiz, çiftlik evlerimiz, serenderlerimiz v.s gibi turizme kazandırılmalıdır.

Bu bölgedeki gelişen kayak turizmi komları bu konulardan uzaklaştırmıştır. Kom arazileri yerlerini kamuya ve özel sektöre ait tesislere bırakmıştır. Kayak turizmiyle birlikte dere yatağı tahrip edilmiş akışı yeraltına alınarak derenin yatağı üzerinde otel yapılmış ve vadinin doğal güzelliği tahrip edilmiştir. Doğayla uyumluluk düşüncesinin göz ardı edildiği ilk bakışta sezilmektedir. Otel, misafir hane, kafeterya ve diğer tesisler dere yatağının bitki örtüsü ve doğal görünümünü bozmayacak şekilde inşa edilmeliydi. Bugünkü görünümünden daha güzel bir görünümün olacağı tartışılmaz bir gerçek olurdu. Ayrıca ani kar erimeleri ve şiddetli yağışlarla taşkın tehlikesinin şimdi daha büyük olduğu gerçeği gözden uzak tutulmamalıdır (Fotoğraf. 6).

Kom sakinlerinden kayağa hevesli iki milli sporcunun yetişmesi kuşkusuz tesadüfi değildir. Bu durum turizmin kültürel ve sportif etkileşiminin bir sonucudur. Artan istihdam olanakları çeşitli niteliklerden kom sakinlerine iş imkânı da sağlayacaktır. Kaldı ki, komda oluşturulmaya çalışılan kafeterya bu beklentinin de ötesinde bir çabadır.

SORUNLAR VE ÖNERİLER

Kom yerleşmesinin doğal ve beşeri çevreden kaynaklanan bazı sorunları bulunmaktadır. Doğal çevreyle ilgili olanlar ağır kış koşulları ve kış mevsiminde ulaşımın kesilmesidir. Yine kış sezonunun uzunluğu hayvanların uzun bir süre kapalı ortamda beslenmesini gerektirir. Bu durum fazla ot tüketimini ve dolayısıyla maliyeti arttırmaktadır.

Kom yerleşmesi dünyanın en gözde kayak turizmi merkezlerinden birisi içerisinde yer almasına rağmen kom sakinlerinin yaşantısına ekonomik ve kültürel olarak bu durumun en ufak bir katkısı gözlenmemiştir. Çünkü sakinler için en yakın eğitim ve sağlık hizmeti veren kurumlar 7 km mesafedeki Erzurum şehrinde bulunmaktadır.

Ulaşım güçlüğü özellikle kış mevsiminde yolun kayak pisti olması nedeniyle daha da şiddetlenmektedir. Su temini evlerin dışındaki çeşmeden sağlanmakta bu durum kış şartlarında yaşamı büsbütün zorlaştırmakta, çekilmez hale getirmektedir.

Kültür şoku en önemli sorun olarak dikkati çekmektedir. Dünyanın en ileri toplumlarına mensup insanlarla en yerel kültürler karşı karşıya gelmektedir.

Komun bulunduğu konumdan şehrin görünüşü
The view of the city from where Kom is located.

Yerini bir kafeterya ve restorana terk etmiş eski bir kom arazisi
An ex-Kom land which is replaced by a cafeteria and restaurant.

Komların alanında 2007'de dere yatağına yapılan Dedeman Ski Lodge
Dedeman Ski Lodge built in 2007 in the place of Koms in the water course.

Komların arazileri üzerinde kurulan kayak yolu villaları
The ski run villas built on Kom lands.

Fotoğraf 6. Komların kurulduğu alanlarda turizmle birlikte görülen değişikliklere örnekler.

Photo 6. Examples of the differences in Kom lands appeared with tourism.

İmkânsızlıkların imkâna dönüştürülmesi anlamında bu kom geçmiş yılların gelenek ve göreneklerinin, ulaşım araçlarının(atlı kızak, karda yürümek için ayakkabıya altlık olarak sırim ve sicimden yapılmış yörede hedik veya leken denilen aletler, ahşap kayaklar), yöresel kar kıyafetlerinin (yün başlık, eldiven, örme kazak) gibi malzemelerin sergi-

lendiği kullanmak isteyenlere tedarik edildiği nostaljik bir kayak sergisi düzenlenebilir. Otellerde de bu tür aletlerin ve resimlerin sergilendiği nostalji köşeleri oluşturularak turistlerin heveslendirilmeleri sağlanabilir. Bu benzeri gayretler kuşkusuz iğreti görünen bu yerleşmeyi fonksiyonel kayak merkezinin çekici mekânları arasına sokacaktır.

KAYNAKLAR

- ALAGÖZ, C.A. (1941). "Yayla Tabiri Hakkında Rapor". *Birinci Coğrafya Kongresi: Raporlar, Müzakereler, Kararlar*: 150-157. Ankara.
- ATALAY, İ. (2002). *Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri*. İzmir: Orman Bakanlığı.
- DOĞANAY, H. (1997). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- DOĞANAY, H. (1989), "Erzurum'da Kayak Sporuna Turizm ve Başlıca Sorunları", *Coğrafya Makaleleri*: 165-182. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.
- DOĞANAY, H. ve DOĞANAY, S. (2005). "Palandöken Dağı'nın Kış Turizm Potansiyeli ve

Değerlendirilmesindeki Yeni Gelişmeler" *Ulusal Coğrafya Kongresi-2005(Prof. Dr. İsmail Yaşınlar Anısına) Bildiri Kitabı*: 151-165. İstanbul: Türk Coğrafya Kurumu.

EMİROĞLU, M. (1971). "Erzurum Kır Yerleşmelerinin Ortalama Yüzölçümleri Parsel Büyüklükleri İle İlgili Bir Araştırma," *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi* 28 (1-2): 155-195.

ERİNÇ, S. (1953). *Doğu Anadolu Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü.

GÖNEY, S. (1974-1976). "Some New Observations on a Temporary Rural Settlement in Turkey" *Review of the*

- Geographical Institute of the University of Istanbul* 15: 73-80.
- GÖNEY, S. (1974-1977). "Türkiye'de Bir Eğreti Kır Yerleşme Şekli Hakkında Bazı Yeni Müşahedeler". *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi* 20-21: 129-134.
- KODAY, S. (1999). "Hınıs İlçesi'nde Kom Yerleşmeleri Üzerine Bir Araştırma". *Türk Coğrafya Dergisi* 34: 357-382.
- ÖZEY, R. (1987). "Dumlu ve Çevresinde Kom Yerleşmeleri". *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi* 49: 119-126.
- SARIBEYOĞLU, M. (1951). *Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*. İstanbul: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Doğu Anadolu Araştırma İstasyonu Yayını.
- SÖZER, A.N. (1972). *Kuzeydoğu Anadolu'da Yaylacılık*. Ankara. İş Matbaacılık ve Ticaret.
- TANOĞLU, A., (1954). "İskân Coğrafyası Esas Fikirler, Problemler ve Metod" *Türkiyat Mecmuası* XI: 1-33.
- TUNÇDİLEK, N. (1967). *Türkiye İskân Coğrafyası, Kır İskânı(Köy-Altı İskân Şekilleri)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü.
- YÜCEL, T. (1987). "Türkiye'de Kır Yerleşme Tipleri", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Dergisi* XXVI (294): 61-69.

Yazarlar hakkında

Prof. Dr.

İhsan Bulut

Atatürk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü
Erzurum

Yerleşme, nüfus ve ekonomik coğrafya konularında çalışmaktadır. Son yıllarda Türkiye yüzen adaları ve Türkiye'nin yeni şelale çağlayanları ile ilgili çalışmalar yapmaktadır.

Fatma Özdemir

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi
Erzurum

Yerleşme coğrafyası konusunda çalışmaktadır.